

ИНФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ КАТО ЗНАЧИМ ЕЛЕМЕНТ ОТ ОБРАЗОВАТЕЛНАТА ТРИАДА

Таня Желязкова*

Резюме. В статията се дефинира мястото на информалното образование в съпоставка с формалното и неформалното и са посочени съществените различия между тях.

Направени са следните изводи:

- информалното образование е съществен елемент от образователната триада: формално, неформално, информално образование;
- информалното образование е самото битийстване и негов резултат е жизненият опит;
- умението да живееш (битийстваш) предполага овладяването на стратегии за справяне с предзададеностите на жизнения поток. Това овладяване е свободен избор и проникновен път на осмислотворяване чрез информалната автопедагогика.

Ключови думи: формално образование, неформално образование, информално образование, европейски, житейски опит, информална автопедагогика, свободно време, учене през целия живот

I. ОБОСНОВКА НА ТЕОРЕТИЧНОТО ПОЛЕ

На 31 декември 1994 г. Официален вестник на Европейския съюз публикува Решение на Съвета за приемане на специфична програма за научни изследвания и технологично развитие в областта на целевите социално-икономически изследвания (от 1994 до 1998). С този документ се поставя началото на поредица от официални документи на Европейския съюз, посветени на образователната политика (общо 1177 документа в EUR-Lex), в които формалното образование започва да се съпътст-

---

* *Таня Желязкова (Тя).* Докторант в Института за философски изследвания, БАН

ва не само от неформалното, но и от т. нар. информално образование (informal education) и обучение.

Така започва актуалната европейска история на информалното образование, което всъщност е най-древната форма, от която с развитието на познанието и на потребностите на обществото са произлезли неформалното, а по-късно и формалното.

Информалното образование като битие в „училището на живота“ заема все по-представително място в образователните системи на европейските държави. То влиза като равнопоставена форма заедно с формалното и неформалното в националните и европейските квалификационни рамки. От доказването на необходимостта от информалното образование и обвързването му с иновациите в европейските документи през 1994 г. са изминали не само време, но и идеи, докато се достигне до предложението да се утвърждава обучението във всякакъв контекст. А житейският контекст е най-богатият и за личността, и за общността, която признава, че в информалното образование като житейски опит се изграждат ключови компетенции и умения.

В резултат на наше изследване на 40 от общо 90 европейски документа (на Комисията, Съвета, Европейския парламент, Европейския икономически и социален комитет и Комитета на регионите) за времето от 1994 до 2009 г., включващи основни положения за трите форми на образование — формално, неформално и информално, могат да се направят правомерните изводи, че информалното образование като начин на битие не просто следва да се постави в помощ на формалното, но все по-настойчиво ще се налага неговото валидиране като „средство за достъп до по-нататъшно образование и обучение“ и за „придобиване на професионална квалификация“¹.

Факторите, които обуславят необходимостта от валидиране на знанията, уменията и компетенциите, придобити чрез информалното образование в европейски контекст, се определят от следните процеси:

1. „Променящата се роля на знанието в цялата икономика, включително и ролята на различните видове знания, умения и компетенции в глобален мащаб, формалното и информалното образование и ученето през целия живот“².
2. Изграждането на „Европейско образователно пространство чрез насърчаване на ученето през целия живот, основано на формалното и информалното образование и обучение“³.
3. Създаването на „стратегия за учене през целия живот, която преодолява традиционните бариери между различните части на формалното и информалното образование и обучение“⁴.

4. „...насърчаването на активно гражданство и придобиване на информален образователен опит“⁴⁵. В европейския контекст изключително много се разчита на информалното образование като съществен елемент на гражданското образование, насърчаващо толерантността между хората и техните общности.

Към гореизложените трябва да прибавим и факторите, допълващи актуализацията на информалното образование в български контекст:

1. „...близо 30 000 ученика напускат училище всяка година преди да са завършили средно образование, като повече от половината от тях напускат преди да са завършили основно образование.“ (Попов & Пиронкова, 2007, с. 256)
2. Новите технологии в образованието и обучението дават възможност за по-голяма индивидуализация на процеса по усвояване на знания и развитие на умения.

Всяка дейност в живота води до придобиване на нови знания или развитие на умения. Философското обяснение за това е, че във всеки следващ момент човек е различен от това, което е бил в предишния. В този смисъл информалното образование като индивидуализирано битие е постоянен поток от персонални иновации. Работодателите биха спечелили, ако разработят свои методики за признаване на опита, придобит в резултат на информалното образование, защото упражняването на която и да е професия неизбежно води до усвояване на нови знания, умения и компетенции по информален път.

Тази публикация е посветена на една от трите главни форми на образование (информалното образование), която не е получила все още необходимата понятийна, същностна и научна популярност в България. Посочени са аргументи защо българската научна общност трябва да обърне своето аналитично внимание на цялата триада от форми на образование и най-вече на информалното, което все още е недостатъчно разпознаваемо. Това налага да започнем с необходимите терминологични уточнения.

II. ДЕФИНИРАНЕ НА ОСНОВНИТЕ ПОНЯТИЯ

В българския език постоянно навлизат чужди думи и това е естествен процес. Същевременно терминологично коректно е да се търси възможно най-добрият превод на чуждите думи на български език при употребата им в българска езикова среда. Но когато преводът стеснява или променя смисъла, или обема и съдържанието на едно понятие, научно коректно е да се използва оригиналната дума, като достатъчно добре се обясни теоретичната област, която тя означава.

Преводът на прилагателното „formal“ в Английско-българския речник на Българската академия на науките е широк, но главните значения са формален, официален, редовен. Представката „non“, която на английски език се отделя с малко тире от основното прилагателно, носи отрицателно значение. От това следва, че „non-formal“ ще означава неформален, неофициален и нередовен.

Представката „in“ придава противоположно значение в английския език, което означава, че прилагателното „informal“ също може да бъде преведено на български език като неформален, неофициален и нередовен. Но в споменатия речник „informal“ има още съществени значения — непринуден, разговорен, интимен, всекидневен. Те могат да се приемат като противоположни на въздържан, студен, външен, протоколен, посочени в превода на „formal“. От това следва, че на български език думите „non-formal“ и „informal“ не са синоними и не трябва да се употребяват като такива. Представката „ин-“ има своите традиции в българския език, например в думите инвариант, инволюция, индетерминизъм, индиректен, инкапсулация, интоксикация, поради което не би могъл да се използва аргументът за правилата на словообразуване.

Тънката разлика между отрицание и противоположност на една дума може да доведе до съществени изкривявания на анализа, когато тези думи придобиват статута на термини и влизат в теоретична употреба като структуроопределящи понятия. По тази причина не споделяме позицията на авторката на „първия български опит за системно представяне на концептуалните и практически измерения на неформалното образование“ и единственото българско монографично изследване, в което се споменава информалното образование, то да се превежда като *аформално*. (Николаева, С., 2008, с. 49)

В „Official Journal of the European Union“ категорично се прави разлика между формалното, неформалното и информалното образование — терминологично и по съдържание. От средата на 2007 г. броевете на „Официален вестник на Европейския съюз“ стават достъпни и на български език. В тях е възприет следният превод на трите форми на образование: formal education — формално образование; non-formal education — неформално образование; informal education — неофициално образование. За съжаление, преводите, които се предлагат на трите форми на образование и най-вече на информалното, водят до терминологичен безпорядък, който навлиза и в официалните български документи. На това обстоятелство, предполагаме, се дължи и липсата в България на научни разработки за същността и значението на информалното образование, което придобива все по-голяма важност не само за отделния човек, но и за обществото.

Поради обстоятелството, че една от водещите идеи на публикуваните документи на европейските институции (Европейска комисия, Съвет на Европейския съюз, Европейски парламент, Европейски икономически и социален комитет, Комитет на регионите) е насочена към признаване на придобитите чрез т. нар. „неофициално образование“ (informal education) знания, умения и компетенции, т. е. тяхното официализиране, считаме за целесъобразно в научната лексика на български език терминът да се запази като „информално образование“, което има по-широк смисъл от „неофициално“. По този начин ще бъдем предпазени от две съществени грешки, които се допускат при превод: 1) погрешност на обратния превод на „неофициален“ от български на английски език като „inofficial“ или „unofficial“; 2) често срещания на български език превод на „informal education“ като неформално образование, което не дава възможност за отграничаването му от принципно различното неформално образование. Настоящата статия предлага аргументи защо информалното образование не трябва да се превежда, а да се разкрие неговата характерология в съпоставка с другите две форми на образование (формално и неформално).

С цел да се предпазим от евентуална терминологична неточност, водеща до затруднения при осъществяване на научни изследвания, както и от грешки в превода, в настоящото изследване е възприето следното съответствие: formal education — формално образование; non-formal education — неформално образование; informal education — информално образование. Ще наричаме информално образование и различните преводи, коректни или не, на тази форма на образование като неформално образование, неофициално образование, самостоятелно учене и други. Основанията за нашия избор ще бъдат теоретично аргументирани в последващото изложение.

Информалното образование, дори когато е преднамерено търсено, не е организирана форма на педагогическо въздействие, а начин на битийстване, определено от свободната воля и иманентната същност на човешкото същество. (Въпреки че в развитата практика на информалното образование в англоговорящите страни работят специално подготвени информални педагози (Jeffs & Smith, 1990; Smith, 1999). „Ролята на информалния педагог в общността на информалното образование е да помогне на хората да развият и оценят своите социални мрежи.“⁶ Информалното образование обхваща в единство самообучението, самовъзпитанието и саморазвитието като форми на изначална потребност на самосъздаващата се духовна същност.

Прегледът на литературата за информалното образование (приоритетно на английски език и употребимо на руски език) показва, че тази

форма на образование се представя като процес (Jeffs & Smith, 2008), по страни от всички континенти, по професии, по дейности (Jeffs & Smith, 1990), по участници от различни възрасти (например информалното образование през първия месец от живота или работа с младежи — Smith, 2001), по институции за информално образование (Smith, 2002), по конкретни инструменти (телевизия, компютър, Интернет), по форми на работа (Електронното обучение, 2004), по определен проблем (Sawchuk, 2008; Smith, 1999).

Спецификата на информалното образование най-отчетливо може да се проектира от съотнасянето му с другите две форми — формалното и неформалното. Още през 1972 г. Международната комисия за развитие на образованието към ЮНЕСКО изготвя доклад, в който са дадени официални дефиниции за формално, неформално и информално образование. Според авторите на доклада:

1) формално образование е „йерархично структурираната и хронологично подредената образователна система“;

2) неформално образование е „всяка образователна дейност извън установената формална система — функционираща отделно или като съществена част от по-обща дейност, която има за цел да служи на идентифицирани учащи и за определени образователни цели“;

3) информалното образование е съпровождащо ученето през целия живот, при което всеки индивид усвоява нагласи, ценности, умения и знания от житейския си опит и образователните влияния и ресурси в своята среда...То може да бъде както преднамерено, така и непреднамерено (Faugé, Edgar et al., 1972). (Поради полисемантичността на понятието „жизнен“, съчетано с „опит“, за целите на изследването ще използваме съчетанието „житейски опит“, получен в рамките на „жизнения свят“ на човека.)

В Меморандум за непрекъснатото образование на Европейската комисия по образованието (Брюксел, 2000) са дадени кратки определения на трите „основни категории целенасочена образователна дейност:

Формално образование — реализира се в официалните институции за образование и обучение с резултат признатите дипломи и удостоверения за квалификации.

Неформално образование — реализира се паралелно с основните образователни и квалификационни системи и обикновено не завършва с издаването на официален сертификат. Може да се реализира и чрез организации и услуги, създадени за допълване на формалното образование.

Информално образование — естествено съпровожда живота на всеки, не е задължително и организирано, може да не се осъзнава от самите индивиди като начин за получаване на част от техните знания и уме-

ния. Информалното образование е най-старата форма на образование и поставя най-важната основа на ранното обучение. Информалните форми на обучение представляват огромен образователен резерв и могат да служат като източник за иновации в методите за преподаване и учене.“

Въведен е и нов термин „широкообхватно образование“, което „включва в себе си като взаимно допълващи се разновидности формалното, неформалното и информалното образование.“

От многото по-късни източници могат да се обобщят следните съществени характеристики на трите форми на образование, които са стриктно отделени само за целите на теоретичния ни анализ:

Формално е всяко образование, което се организира, реализира и контролира в съответствие с интересите на обществените институти за предоставяне на образователни услуги (училища, университети, академии). Осъществява се структурирано в системата на основното, средното и висшето образование. То е задължително до определена степен и възраст и завършва с придобиване на квалификационна степен и общо-признат документ за постигнати резултати.

Неформално е образованието, което се организира и провежда извън рамките на формалната система в институти на гражданското общество (неправителствени организации) или частни образователни центрове и школи, цели развитието на умения и не се съпровожда с документ за квалификационна степен (това не се отнася за свидетелствата за развитие на умения, които нямат стойност на доказателство за придобита образователна степен). Дава възможност за прилагане на иновативни методи на преподаване.

Информалното образование е неорганизирано, неструктурирано и несистематизирано натрупване на знания, умения и навици в процеса на живеене (битийстване) на хора от различни възрасти. Протича извън рамките на „конвенционална“ образователна среда като самоподготовка. „...образованието е процес на живеене, а не подготовка за бъдещ живот“ (Дюи, 2005, с. 113). То е центрирано около придобиването на собствен житейски опит, което се случва преднамерено или непреднамерено по уникален за личността път. „...битието на духа е същностно свързано с идеята за образование“ (Гадамер, 1997, с. 28), поради което оттук нататък ще разглеждаме информалното образование като битийстване — индивидуалният стремеж на човека „да се превърне в едно всеобщо духовно същество“ (Пак там, с. 29). Спонтанността на информалното образование може да бъде стимулирана откън, ако това представлява интерес или потребност за личността и за обществото.

Само в този последен смисъл би могло да се приеме дефинирането на информалното образование в „Национална стратегия за учене през

целия живот за периода 2008 — 2013 година“ на България, където то е наречено „самостоятелно учене“ и е определено по следния начин: „Неинституционализирана форма на целенасочено учене, което е по-малко организирано и структурирано и може да включва учебни събития (дейности) в семейството, на работното място и в ежедневието на всеки човек, базирани на основата на самонасоченост, семейна насоченост или обществена насоченост. Резултатите от самостоятелното учене могат да бъдат валидирани и сертифицирани.“ (с. 34) Определението е в съответствие с терминологията на Европейския център за развитие на професионалното обучение — CEDEFOP (European Centre for the Development of Vocational Training).

Предложеното строго разграничително дефиниране създава представата за абсолютната самостоятелност на трите форми на образование. Но в живота на обществото и личната житейска практика на хората те се намират в постоянен синтез с доминиране на отделен вид образование през различни етапи от жизнения цикъл. „Образованието не е само придобиване на знания, събиране и съпоставяне на факти, то е разбиране на смисъла на живота в неговата цялост.“ (Кришнамурти, 2009, с. 15). „Най-висшата функция на образованието е да създаде цялостен човек, способен да се справи с живота като цяло.“ (Пак там, с. 29)

Формалното образование е с най-кратък жизнен цикъл, минимален по избор на личността и ограничен по образователни стандарти на държавата. Организирано е на степени съобразно възрастта и образователните цикли.

Неформалното образование е възможност, която предоставят различни образователни институции за повишаване на професионалната квалификация, преквалификация, придобиване на нови професионални, управленски, организационни, административни или личностни умения. Изключителната му актуалност е резултат на европейската образователна идея за обучение през целия живот (Lifelong Learning). Продължителността му обикновено е кратковременна, но може да се осъществи многократно в една или много различни професионални сфери.

Информалното образование е с продължителност през целия живот на човека. Този вид образование е обвързан с всички възможни, допустими и избрани от отделната личност начини за обогатяване на знанията, с разширяване на количеството и качеството на уменията, с битийственето като начин за придобиване и осмисляне на житейски опит.

Информалното образование се отличава с мобилност и мислене извън стандарта, както и с неограниченост (от време и пространство), непрекъснатост и често с находчивост. В противовес е на формалното образование, в което „Знанието например се предава в толкова заплетена,

толкова претоварена с дефиниции, класификации, аргументации форма, че няма начин в тия дебри да се открие сбор от ясни и прости идеи, които наистина да помогнат на човека да се ориентира в своето съществуване.“ (Ортега-и-Гасет, 1993, с. 118).

Всъщност всички реформаторски педагогики (Бижков, 2001; Гюрова, 2003; Дюи, 2005; Кирш, 2005; Коменски, 2007; Накова, 2002; Песталоци, 2007; Попов & Бижков, 1997; Руссо, 1981; Щайнер, 1993 и 1995) се стремят да приложат принципите на неформалното и информалното във формалното образование, но успяват да постигнат целта си за определено време и в ограничено пространство. Принципът за формалност е неизбежен за масовата образователна система, която предполага управление на големи човешки, материални и финансови ресурси.

В Енциклопедията, проучваща теорията и практиката на информалното образование, обучението през целия живот и социалните действия⁷, формалното образование се характеризира със структуриран контекст, неформалното образование — с действия, които не са изрично определени като обучение, но които съдържат важен за ученето елемент, а информалното образование — с обучение, произтичащо от ежедневните дейности, свързани с работата, семейството или свободното време, което може до известна степен да се разбира като случайно обучение: „Това не е форма на образование, която е във връзка само със задълбочаване на разбирането. Тя е насочена към начина, по който хората действат в света: решенията, които вземат, начинът, по който те третират останалите, нещата, които правят.“ (Smith , 1999, р. 1); „то не е структурирано по отношение на целите, както и по отношение на структурата на контекста, в който обучението се провежда“. (Colardyn & Bjørnavold, 2004, р. 71) Аргументите за тези твърдения ще представим в по-детайлното самостоятелно разглеждане на информалното образование.

III. ТЕОРЕТИЧЕН МОДЕЛ НА ИНФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Всекидневният живот е основната тъкан на информалното образование като битийстване, негова *базова структура*. В тази структура влизат всички социални среди, в които индивидът попада, изпълнявайки многобройните си социални роли. Индивидуално, самостоятелно или своеволно учене, самоподготовка, саморазвитие, самовъзпитание — това са част от базовите характеристики на информалното образование като битийстване. Като резултат информалният образователен опит е научаване чрез правене и преживяване.

„Авторството“ на самия себе си изисква осмисленост на самостта, дори когато тя е положена в не-самостта. Смесложизнените ориентации са и резултат, но и път към себе си и в себе си. Полагането на Аз-а като потенциал и рефлексия създава условия за избор на жизненоважни самоактуализации. Животът като проект със свой план, път, цикъл и избори резултира в жизненото дело и поражда смисъла на живеенето (битийстването). Умението да живееш (битийстваш) предполага овладяването на стратегии за справяне с предзададеностите на жизнения поток. Това овладяване е свободен избор и проникновен път на осмисляване чрез информалната автопедагогика. Разбирането на собствената смислова предзададеност, способността да се прозрат ограничителните полета на житейските избори и умението да се трансформира възможно желаното в действително случващо се, е базовата структура на философията да се живее.

Реперите на тази философия се определят от изначалните стремежи за развитие на познавателните процеси; управление на житейските събития; формиране на жизнен стил; стимулиране на мотивация за постижения; развитие на способностите като обща надареност, специални заложби и таланти. Към това се добавят и същностни избори, наречени стратегии: личностни; професионални; социални; развлекателни. Реализирането на тези стратегии до голяма степен е зависимо от съвременните характеристики на знанието.

Най-съществената характеристика на информалното образование е доброволността, свободният избор на обучаващия се за целите, средствата и методите за постигане на желаните резултати. Свободният избор не изключва участието в организирани форми за съвместна работа с други хора. Чрез едно от средствата на информалното образование, каквото е участието в доброволчески дейности, са илюстрирани някои от съществените резултати на тази форма на образование: избор на посока в живота; разширяване на познавателните хоризонти; развиване на социални умения; активно гражданство; интеграция в обществото.

Целите, които преследва информалното образование, са позиционирани в няколко насоки: 1) повишаване на знанията, уменията и компетенциите на личността; 2) усвояване на ценности и норми; 3) създаване на иновативни практики.

Информалното образование в най-голяма степен кореспондира с т. нар. допълнително образование, както и с образованието през целия живот. То се свързва със следните *принципи*: активност; съзнателност; иновативност; самостоятелност; автонасоченост; самоконтролируемост; практичност; непрекъснатост.

В процеса на информално образование в най-голяма пълнота могат да се прилагат основните методи на обучение: имитационни; евристично-моделиращи; изследователски; продуктивно-практически. (Радев, 1992, с. 34)

Значително по-важни изглеждат *функциите*, които изредените методи имат, когато те се използват непреднамерено (чрез т. нар. латентно учене, което може да се извърши и без подкрепа) в процеса на информалното образование: целепологаща, адаптивна, мотивационно-стимулираща, комуникативна, гностична, експресивна, организираща, планираща, регулираща, координираща, контролна, описателна, обяснителна, херменевтична, систематизираща, трансферна, операционно-технифицираща, оценъчна, възпитаваща, развиваща (Пак там, с. 34-35)

Разновидностите на информалното образование водят до разгръщане на основните му резултати под формата на знания, умения и компетенции. Знаниеви резултати могат да се получат при екскурзии, посещения на изложби и музеи, гледане на филми, спектакли и концерти, учене в семейна среда, самообучение с връстници или автономно обучение. Базови умения са четенето, писането, смятането, пеенето, свиренето на инструмент, чиракуването, новаторството или изобретателството. Компетенциите са свързани с комуникацията, воденето на преговори, вземането на решения, работата в екип, доброволния труд, участието в обществени организации и форуми (конференции, семинари).

Средствата на информалното образование могат да бъдат най-разнообразни. Предлагаме кратък списък на част от тях: семейна среда; родови традиции; печатни издания — книги, енциклопедии, справочници, ръководства, помагала; игри и играчки; медии — печатни: весници, списания, дипляни, брошури; медии — електронни: радио, телевизия, видео, CD, DVD; Интернет; мобилен телефон; рекламни продукти; културни институции: кино, театър, опера, оперета, концерт, изложби, библиотеки, музеи; ръководства за експлоатация на уреди и ИТ техника; листовки за лекарствени и козметични продукти и др. Най-модерното средство за информално образование е Интернет — царството на новатора.

IV. ПРИЛОЖНИ АСПЕКТИ НА ИНФОРМАЛНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

Днес нагласата на младите хора към живота и към образованието като част от него е принципно различно — ученето трябва да учи за живота и образованието трябва да е лесно, интересно, прагматично и дори забавно. Поради това улицата, приятелският кръг, видео и дискотечите, Интернет, кината, обществените заведения, т. е. инструментите на информалното образование като битийстване, са по-привлека-

телно образователно и възпитателно средство от училището и семейната среда. По тази причина те могат да се ползват по-ефективно за повишаване на мотивацията за учене.

„Ръководителите в сферата на образованието или на политиката за младежта следва да се стремят да разглеждат поверените им млади хора в цялостния контекст на живота им и като следствие от това по възможност да включват в своите преценки извънучилищните образователни процеси и произтичащото от тях влияние върху училищното образование и неформалното обучение“⁸. Защото живеят живот е постоянен поток, в който човек е потопен и трябва да може да осигури своята жизненост по най-добрия за него начин. Водач в този поток е собственото му информално образование като битийстване, насочено към проникване в изначалната същност на битието, за да удовлетвори потребността му да бъде себе си. „...условия и фактори, които определят израждането и развитието на образа за себе си“ са: „1) опитът от индивидуалната (самостоятелната) дейност на човека и 2) опитът от общуването му с другите хора.“ (Димитров & Лисина, 1982, с. 109)

Съществена особеност на съвременното формално образование е натискът, който то търпи вследствие на придобитите от учениците чрез информалното образование умения за бързо информиране чрез модерните комуникационни средства и дискредитиране на учителите, които не ги познават и владеят. Поради това обстоятелство някои млади хора загубват смисъла да ходят на училище, когато цялото знание е налично извън него.

Новата роля на учителя не е да образова, т. е. да дава знания, а да обучава в умения. С други думи, не да бъде преподавател (да преподава знания), а учител в духовния смисъл на тази дума, който да стимулира и вдъхновява (като аниматор) младите хора и да им посредничи (да ги улеснява) в лабиринтите на познавателния процес. „Необходимо е да се разработят съответните социални технологии, т. е. ситуации и оптимални режими, стимулиращи обществената активност на човека, създаващи реални възможности личността да изявява и развива творческите си сили и способности.“ (Симеонова, К., 1984, с. 124)

Българското общество има дълголетните традиции да стимулира индивидуалистично насоченото като резултат информално образование, осъществявано в читалищата и други извънучилищни педагогически учреждения, като центрове за работа с деца, клубове по интереси, младежки домове, кръжоци, състави, детски лагери и др. (Грудева, 2004; Doseva & Zhelyazkova, 2005).

Допълнителен стимул за интереса към самообучението (като своеобразна част от информалното образование) е все по-нарастващата въз-

можност обществото и работодателите да признаят знанията и най-вече уменията и компетенциите, придобити в процеса на работата и битийстването като цяло за вход към по-висока степен на образование или придобита квалификация на конкретно работно място. Информално образование е и „иновативното, творческото поведение на предприемачите...“ (Ангелов & Павлова, 2005, с. 169). „Обучението е навсякъде — в работата, вкъщи, в доброволната работа, хобитата, включването в социални организации“⁹. Следователно човек във всеки един момент е ученик и самоучител на себе си.

Мотивацията за мобилност (залегнала и в Европейската харта за качество на мобилността) при получаването на образование или обучение не винаги се основава на формалното образование. Стремещт е към лични модели за обучение и възможност за развитие на уменията, като това е възможно да се случи както чрез формално, така и чрез неформално образование. Но самият процес на образование е втъкан и е елемент от процеса на живеене, в който силно влияние оказва информалното образование като битийстване. Поради това изключително се повишава значението на националните стратегии за учене през целия живот.

Това са стратегии, които ще поставят основите на новата платформа за учене в информалната епоха: научаване чрез правене; учене чрез живеене (цял живот); кратък формален образователен процес; безкраен информален образователен процес като битийстване; модерно съчетание на формално и информално образование; свободен избор на видовете обучение в зависимост от личните потребности, включително и за служене на обществото.

Самата формулировка на програмата „Учение през целия живот“ носи дълбок екзистенциален смисъл: целият живот е учене или ученето е животът. Естествен двигател на тази програма може да бъде информалното образование като битийстване, ориентирано към успешно живеене. Защото в него отсъства условността на формалното образование (знаеш, но не е сигурно, че можеш), а придобитите чрез информално образование умения са видими в самото живеене и показват „качеството на индивидите като граждани“ (Макариев, 1999, с. 14)

Признаването на стойността на информалното образование, придобито в рамките на европейския контекст, означава, че да изпълняваш функциите си на гражданин на ЕС е информално образование, което формира значими за общността ключови компетенции и умения. Именно в тази му значимост се пледира за признаване на резултатите, до които то достига.

Сертифицирането (валидирането) на информалния образователен опит като уникално постижение на отделната личност в процеса на битийстване би следвало да ѝ даде възможност за повишаване на образователната степен или за придобиване на професионален статут. След признаването на необходимостта от валидиране на знанията, придобити във всякаква учебна среда, европейските институции предлагат това да се осъществи чрез националните и европейските квалификационни рамки, които следва да интегрират трите основни форми на образование — формално, неформално и информално с програмите за обучение през целия живот.

Валидирането е: 1) средство за достъп до институции за продължаване на образованието в по-висока степен — определяне и признаване на вече придобити резултатите от обучението с цел да се избегне повторение на обучението; 2) придобиване на определена професионална квалификация — оценка на резултатите от обучението, придобити по квалификационен стандарт.

Валидирането доказва професионални компетенции като „качества на личността, формирани на основата на придобити знания и умения, които способстват за проявяване на инициатива, за работа в екип и за качествено упражняване на определена професия“ (Попов & Пиронкова, 2007, с. 276).

На анализ могат да бъдат подложени още много разновидности на информално образование, но нашата задача бе да го представим като значим елемент от образователната триада, да подчертаем неговата значимост в образователното пространство и необходимостта от бъдещото му теоретично осмисляне. Информалното образование в много по-голяма степен може да постигне траен образователен резултат и да подпомогне реализирането на модерната формула на европейското образование: да знаем — да можем — да бъдем — да умеем да живеем заедно.

Бележки

¹ Communication from the Commission to the Council, the European Parliament, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions „Delivering lifelong learning for knowledge, creativity and innovation“ Draft 2008 joint progress report of the Council and the Commission on the implementation of the „Education and Training 2010 Work Programme“ {COM(2007) 703 final} /* SEC/2007/1484 final */

² Corrigendum to Council Decision 2006/971/EC of 19 December 2006 concerning the specific programme Cooperation implementing the Seventh Framework Programme of the European Community for research, technological development and demonstration activities (2007 to 2013) (OJ L 400, 30.12.2006) Official Journal L 054 , 22/02/2007 P. 0030 – 0080

³ Decision on the common position adopted by the Council with a view to adopting a European Parliament and Council Decision establishing the second phase of the Community action programme in the field of education 'SOCRATES' (13327/98 – C4-0018/99 98/0195(COD)) (Codecision procedure: second reading) OJ C 153, 1.6.1999, p. 24 (ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT, FI, SV)

⁴ Report from the Commission – The concrete future objectives of education systems /* COM/2001/0059 final */

⁵ COMMON POSITION (EC) No 6/98 adopted by the Council on 16 December 1997 with a view to adopting Decision 98/.../EC of the European Parliament and of the Council of ... establishing the Community action programme 'European voluntary service for young people' OJ C 43, 9.2.1998, p. 35 (ES, DA, DE, EL, EN, FR, IT, NL, PT, FI, SV)

⁶ Principles and Practice of Informal Education (Learning through Life). Edited by Linda Deer Richardson and Mary Wolfe. 2001. http://www.google.com/books?id=a0dl710gKCMC&printsec=frontcover&dq=YMCA+George+Williams+College+London&lr=&hl=bg &source=gbs_book_other_versions_r&cad=6#v=onepage&q=YMCA%20George%20Williams%20College%20London&f=false

⁷ Encyclopaedia exploring the theory and practice of informal education, lifelong learning and social action. – First published November 1999. <http://www.infed.org/encyclopaedia.htm>

⁸ Opinion of the Committee of the Regions on Improving competences for the 21st century: An Agenda for European Cooperation on Schools. OJ C 76, 31.3.2009, p. 58-62 (BG, ES, CS, DA, DE, ET, EL, EN, FR, IT, LV, LT, HU, MT, NL, PL, PT, RO, SK, SL, FI, SV)

⁹ The Accreditation of Non-formal and Informal Learning. A challenge for the lifelong learning university Michel Feutrie SUDES Universit? de Lille 1 . Transfer between Formal, Informal and Non-formal Education. A Joint Action Project. Project coordinator Pat Davies, EUCEN. <http://www.transfine.net/>

Литература

- Ангелов, Г. & Павлова, Л. (2005) *Иновационната политика: стратегии и подходи*. С.
- Бижков, Г. (2001.) *Реформаторска педагогика. История и съвременност*. С.
- Гадамер Х.-Г. (1997) *Истина и метод. Основни черти на една философска херменевтика*. Плевен: ЕА.
- Грудева, М. (2004) *Педагогика на извънучилищната дейност*. Варна.
- Гюрова, В. (2003) *Педгогиката Френе и обучението на студентите. Стратегии на образователната и научната политика, 1*.
- Димитров, И. & Лисина, М. (1982) *Общуване и самопознание*. С.
- Дюи, Д. (2005) *Моето педагогическо кредо. Философски алтернативи, 1*.
- Електронното обучение*. (2004) Сб. статии и доклади. Русе.
- Кирш, Й. (2005) *Валдорфската педагогика. В: Въведение в педагогиката на Рудолф Щайнер*. С.
- Коменски, Ян А. (2007) *Велика дидактика*. С.

- Кришнамурти, Д. (2009) *Образованието и смисълът на живота*. С.
- Лозев, К. & Лозев, П. (2003) Знанието като ценност в съвременния свят. В: *Европейски ценности*. Сборник на ЮЗУ, Благоевград.
- Макариев, П. (1999) Интеркултурното образование — от идеала към реалността. В: *Интеркултурното образование в България — идеал и реалност*. С.
- Накова, А. (2002) Идеите на Жан Пиаже за „принудата“ и „кооперацията“ и демократизацията на съвременното образование. *Стратегии на образователната и научната политика*, 3.
- Николаева, С. (2008) Неформално образование. Философии. Теории. Практики. Габрово.
- Ортега-и-Гасет, Х. (1993) Промяна и криза. В: *Идеи в културологията*. Т. 2. С.
- Песталоци, Й. Х. (2007) *Моите възпитателни опити*. С.
- Попов, Н. & Бижков, Г. (1997) *Образователни системи в Европа*. С.
- Попов, Н. & Пиронкова, М. (2007) *Образователната система в България. История, съвременно състояние, сравнение с други страни*. С.
- Радев, П. (1992) *Кратък речник по теория и история на обучението*. Пловдив.
- Симеонова, К. (1984) *Интердисциплинността — път към бъдещето с поглед към миналото*. С.
- Щайнер, Р. (1993) *Философия на свободата. Основни принципи на един модерен светоглед. Резултати от наблюдения над душата по природонаучен метод*. Ст. Загора.
- Щайнер, Р. (1995) *Общото човекознание като основа на педагогиката*. Ст. Загора.
- Руссо, Жан-Жак. (1981) *Педагогическите сочинения*. Т. 1, М.
- Руссо, Жан-Жак. (1981) *Педагогическите сочинения*. Т. 2, М.
- Colardyn, D. & Bjornavold, J. (2004) Validation of Formal, Non-Formal and Informal Learning: policy and practices in EU Member States. *European Journal of Education*, Vol. 39, No. 1
- Doseva, T. & Zhelyazkova, T. (2005) Out-of-school Pedagogical Institutions – a Successful Formula for Making Use of Bulgarian Childre's and Student's Leisure. In: *Non-formal and Informal Education in Europe*. Prague.
- Faure, E. et al. (1972) Learning to be. The world of education today and tomorrow. Unesco Paris. (Цит. по Николаева, С. (2008) *Неформално образование. Философии. Теории. Практики*. Габрово, с. 27.)
- Jeffs, T. & Smith, M. (1990) *Using informal education*. <http://www.infed.org/archives/usinginformaleducation/jeffsandsmith1>.
- Jeffs, T & Smith, M. (1990) Educating informal educators. <http://www.infed.org/archives/usinginformaleducation/jeffsandsmith2>.
- Jeffs, T & Smith, M. (2008) The process of informal education. Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities.
- Sawchuk, P. (2008) Theories and methods for research on informal learning and work: towards cross-fertilization. *Studies in Continuing Education*; Vol. 30, Issue 1.

- Smith, M. (1999) *Informal learning*. . <http://www.infed.org/biblio/inf-lrn.htm>
- Smith, M. (1999) *Learning mentors and informal education*. First published December.
- Smith, M. (1999) *A model of the working process*, . http://www.infed.org/foundations/working_process.htm
- Smith, M. (2001) *Developing Youth Work*. Informal education, mutual aid and popular practice. Open University Press. 1988. First published on the informal education homepage: May. http://www.infed.org/archives/developing_youth_work/dyw7.htm
- Smith, M. (2002) *Informal education in schools and colleges*. <http://www.infed.org/schooling/inf-sch.htm>

THE INFORMAL EDUCATION

Tanya Zhelyazkova (Teia), Ph.D. student in the Department of "Ontology and Epistemology", Institute for Philosophical Research BAS

Abstract. The article defines the exact location of informal education in comparison with formal and non-formal education and points to significant differences between them.

The following conclusions are being made:

- Informal education is an essential element of the triad education: formal, non-formal, informal education;
- The being itself is a kind of informal education and its outcome is the life experience;
- The ability to live (to being) implies some mastery of strategies to deal with the predefined variables of the flow of life. This mastering is a free choice and insightful way of rationalization through informal auto-pedagogic.

Keywords: formal education, non-formal education, informal education, European, life experience, informal auto-pedagogic, leisure time, lifelong learning

---

✉ **Таня Желязкова (Тея)**

Докторант в Секция „Онтология и епистемология“
на Института за философски изследвания при БАН
София 1574, ж. к. Христо Смирненски, бл. 18, вх. Е, ап. 144
GSM: 0885 072 333,
E-mail: tanilend@gmail.com